



Чурапчы улуунун хаһыата • ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР •


sanaoloh

12+

2019 сыл
Ахсынньы
10 күнэ
оптуорунньук
№ 93
(11650)

— УЛУУСКА — БУ КҮННЭРГЭ —

ЧЭЧИРИИ, ҮҮНЭ-САЙДА ТУР, ҮНҮСТҮҮППҮТ!



Чурапчытаабы судаарыстыбаннай физическэй култуура уонна устуорт үнүстүүтэ тэриллэбитэ 20 сыллаах үбүлүөйдээх күнүн үөрүүтээх чааһа «Айылгы» култуура киинигэр буолла.

Арасыйыа устуордун министриэ Павел Колобков, Саха Өрөспүүбүлүкэтин баһылыга Айсен Николаев саалаабы кириилэрин дьон-сэргэ ытык тыаһынан добуулоппаатылар. Кэлбит ыалдьыттары «Чолбон» үнүкүү ансаамбыла «Эбэрдэ үнүкүүтүнэн» уруйдуу көрүстэ.

Бырааһынньыктаабы дьаһалы илээн-саалаан ытар диктор үнүстүүт сайдытын, ситиһилэрин саас-сааһынан биллһиннэрдэ.

Бастакынан эбэрдэ тылы элбэт Павел Колобков үнүстүүт үлэтин-хамнаһын көрөн астыммытын бэлэтээтэ. Арасыйыабы физическэй култуура уонна устуорт сайдытыгар болҕомто уурулларын итини олохо киллэрингэ саадырдар оруоллара улаханын, үрдүк үөрэхтээх исписалиистары үөрэтүүгэ министриэстибэ былааннаахтык үлэлиирин эттэ. Чурапчы үнүстүүтэ биир бастык үлэлээбинэн буоларын, көрө-истэ, уопут атастаһа, бүгүн бу хайыскага үөрэтэр элбэх үрдүк үөрэх кыһаларын ректордара кэлбиттэрин этэн туран үлэбэ, үөрэхтэ, устуорка өссө үрдүк ситиһиллэри баҕарда.

Салгыы Арасыйыа устуордун министриэстибэтин наҕараадаларын туттарда. «Российской Федерация физическэй култуурага уонна устуорка туйгуна» бэлэни үнүстүүт педагогикага уонна психология кафедратын сибидиссэйс Анна Данилова, гуманитарнай дыкисциплиинэлэр кафедраларын сибидиссэйс Любовь Адамова, ыспартыбынай бэлэмнэни кафедратын старшай преподавателэ Виктор Дьяконов



туттулар. Устуорт министриэстибэтин Бо-чутунай грамотатынан естественнэй дыкисциплиинэлэр кафедраларын старшай преподавателэ Октябрина Шадрина, естественнэй дыкисциплиинэлэр кафедраларын старшай преподавателэ Валентина Филатова, научнай үлэбэ проректор Светлана Гуляева наҕараадаланнылар. Министир Махталынан кытаабынай буаалтыр Ирина Шадрина, лаборатория сибидиссэйс Эдуард Федоров, үөрэтэр-методическэй отдел начаалынньыга Евгений Коркин, ыспартыбынай бэлэмнэни кафедратын сибидиссэйс Василий Алексеев, физическэй култуура, устуорт уонна чабдигирдэр технологиялар факультеттарын деканын солбуйааччы Николай Сивцев, эбии профессиональнай үөрэхтээгин факультетын декана Марианна Манасытова наҕараадаланнылар.

Саха Өрөспүүбүлүкэтин баһылыга Айсен Николаев эбэрдэ тылыгар үнүстүүт Саха Өрөспүүбүлүкэтин бастакы Бэрэсидьиэнэ Михаил Николаевыйаарынан тэриллэбитин бэлэтээтэ. Маныаха сахалары ыспартыбынай ситиһиллэринэн ван дойдуга тийэ аатырдыбыт оскуола-интернат тирэх буолбутун, бастакы ректор Михаил Гуляев бу үрдүк үөрэх кыһата атаһар туруутугар улахан өнөлөөбүн эттэ. 16-с сылын үнүстүүт саалаар Иннокентий Готовцев үөрэтин-иитин сана таһымалар таһаарбытын—уһуйаан—оскуола—үнүстүүт—профессиональнай бэлэмнээгин сибээстээх буоллулар. «Дойдубут Бэрэсидьиэнэ Владимир Путин доубай, духубунай сайдыылаах нацияны иитиэ сорууну толорууга таһаарылаахтык үлэлиэхтэрэ диэн эрэбин»,—диэтэ.

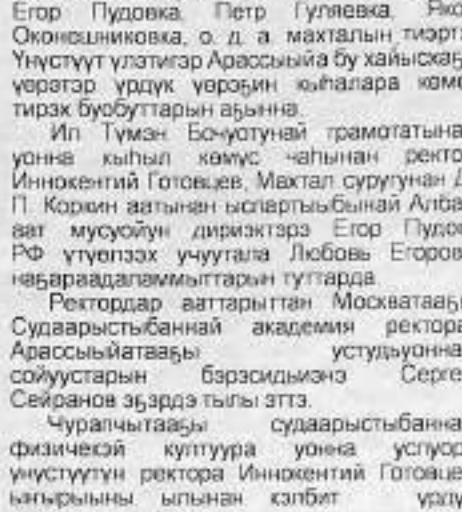
Саха Өрөспүүбүлүкэтин баһылыгын



Махталынан Российскай Федерация устуордун министриэ, устуорт үтүөлээх маастара, Бо-чут уордьан кавалера, «Аба дойдуга үтүөлэрин иһин» Ны уонна II-с испислиинээх уордьаннар кавалердара Павел Колобков наҕараадаланна. Бо-чутунай грамотатын үнүстүүт кафедратын саалааччытыгар Петр Гуляев туттарда. «Гражданскэй килбиз» бэлэниэн «Юность Москвы» физкультурунай-чабдигирдэр холбоһук генеральнай дириэктэрин солбуйааччы Николай Чесноков наҕараадаланна.

Российскай Федерация Федерациятын Сибидистин Федеральнай Муньабын аграрнай-продовольственнай политикага уонна айылҕа харыстыбылыгар кэмитиэтин бэрэсэдээтэлин солбуйааччы Егор Борисов эбэрдэ тылы эттэ. Үнүстүүт бастакы тэриллэбитигэр утарсылар, ыарахаттар баалларын, үт-хары кырымчыһынан, үлэтин тохтоорго тийэ эһиллэр хирэ сылдыбыттарын, министир Виталий Мутко бэрэбизкалаһы, билэ кэлэ ылдыбытын эттэ. «Маныаха Өрөспүүбүлүкэ, улуус, үнүстүүт саалалара сөптөөх хайысканы, политиканы тутуһан, бу үөрэх кыһата салгыы үлэлээбитэ, Чурапчы дьон-сэргэтэ маныаха тирэх, өнөбүт буолбуккутугар махтанабын»,—диэтэ.

Үнүстүүт бастакы ректора, Ил Түмэн дыкуутаага, ыңчат дылааларыгар, физическэй култуурага уонна устуорка сис кэмитиэт бэрэсэдээтэлэ Михаил



Гуляев эбэрдэ тылын этэн туран, бу үөрэх кыһатыгар бииргэ үлэлээбит Анастасия Окочешникова, Любовь Егорова, Егор Пудовка, Петр Гуляевка, Яков Окочешниковка, о. д. а. махталын тирэ. Үнүстүүт үлэтигар Арасыйыа бу хайыскага үөрэтэр үрдүк үөрэгин кыһалара көмө-тирэх буолууттарын аһына.

Ил Түмэн Бо-чутунай грамотатынан уонна кыһыл көмүс чаһынан ректор Иннокентий Готовцев, Махтал сүрүгүнэн Д. П. Коркин аатынан ыспартыбынай Албан аат мусойун дириэктэрэ Егор Пудов, РФ үтүөлээх учуутала Любовь Егорова наҕараадалаппыттарын туттарда.

Ректордар ааттарыттан Москваабы Судаарыстыбаннай академия ректора, Арасыйыатаабы устуордуннар сойуустарын бэрэсидьиэнэ Сергей Сейранов эбэрдэ тылы эттэ.

Чурапчытаабы судаарыстыбаннай физическэй култуура уонна устуорт үнүстүүтүн ректора Иннокентий Готовцев кыһырыны ыһынан кэлбит үрдүк үөрэх кыһаларын ректордарыгар, Павел Колобковка, Айсен Николаевка, Егор Борисовка, бырааһынньыгы тэрийсиптэргэ, үөрүүтээх дьаһал кыттылаахтарыгар махтанна, кэпэтиип аатыттан салгыы таһаарылаахтык үрдүк көрдөрүүтэхтик үлэлииргэ эрэбинэрдэ.

Тыа сиригэр биир бастакынан тэриллэбит үрдүк үөрэх кыһата Чурапчытаабы физкультура үнүстүүтэ сайдыы сана саахаларын арылан үүнэ сайда чэчирии туарыгар баҕарабыт!

Алексей СЛЕПЦОВ,
Семен ЖЕНДРИНСКИЙ хаартыскага түһэриилэргэ.

КОНКУРС "ЛУЧШИЙ ИСТОРИК"



Республиканский конкурс "Лучший историк" среди учителей истории и обществознания на базе Чурапчинской гимназии имени С.К. Макарова проводится уже четвертый год. В этот раз конкурс собрал 7 педагогов республики.

Конкурс примечателен тем, что здесь



участвуют только учителя мужины. Ранее победителями становились опытный учитель истории Чурапчинской гимназии, отличник образования РС (Я) Степан Попов, учитель истории 33-й школы города Якутск, победитель конкурсов "Учитель года-2017" отличник образования РС (Я)

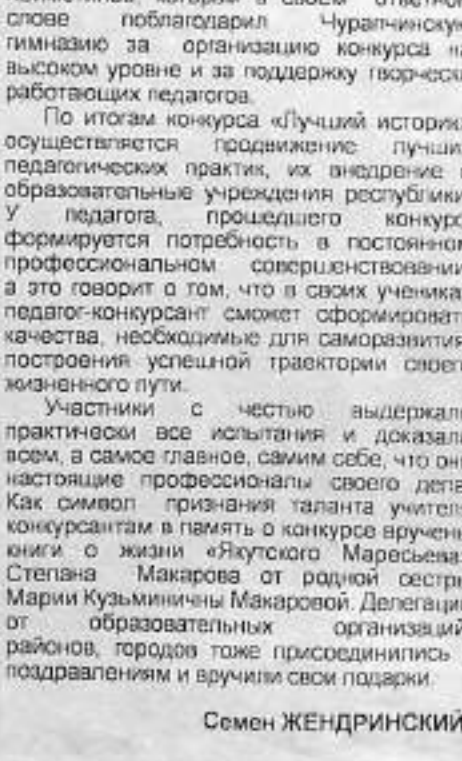


Проконий Батюшкин, учитель истории и обществознания Кадетской интернашкы города Якутск Александр Абрахов.

В конкурсе приняли участие Усть-Алданский улус (Олекская СОШ), Училище Олимпийского резерва (г. Якутск), Чурапчинский улус (Арылахская СОШ), Намский улус (гимназия), СОШ №23 (г. Якутск), Намский улус (1 Хомустанская СОШ), Чурапчинский улус, гимназия им. С.К. Макарова. Церемония закрытия состоялась 5 декабря в актовом зале гимназии.

Жюри определило номинации участникам конкурса, которым вручены дипломы и призы. Победителем в номинации «Учитель-новатор» и «Признание коллег» стал Сергей Борисов (Олекская СОШ, Усть-Алданский улус), номинацию «Учитель-исследователь» получил Александр Матвеев (УОР г. Якутск), «Хранитель знаний» — Алай Семенов (Арылахская СОШ, Чурапчинский улус), номинацию «За творческий подход к обучению» получил Чагыл Павлов (Намский улус, Намская гимназия), «Признание учеников» — Алексей Сунхалыров, (СОШ №23 г. Якутск).

Дипломом III степени наградили Ивана Пономарева, учителя Чурапчинской гимназии имени С.К. Макарова. Дипломом II степени награжден Алексей Сунхалыров, учитель СОШ №23 г. Якутска. Абсолютным победителем конкурса стал учитель истории



1 Хомустанской СОШ Намского улуса Айсен Кейметинов, который в своем ответном слове поблагодарил Чурапчинскую гимназию за организацию конкурса на высоком уровне и за поддержку творческих работающих педагогов.

По итогам конкурса «Лучший историк» осуществляется продвижение лучших педагогических практик, их внедрение в образовательные учреждения республики. У педагога, прошедшего конкурс, формируется потребность в постоянном профессиональном совершенствовании, а это говорит о том, что в своих учениках педагог-конкурсант сможет сформировать качества, необходимые для саморазвития, построения успешной траектории своего жизненного пути.

Участники с честью выдержали практически все испытания и доказали всем, а самое главное, самим себе, что они настоящие профессионалы своего дела. Как символ признания таланта учителя конкурсанта в память о конкурсе вручены книги о жизни «Якутского Маресьева» Степана Макарова от родной сестры Марии Кузьминичны Макаровой. Делегации от образовательных организаций, районов, городов тоже присоединились к поздравлениям и вручили свои подарки.

Семен ЖЕНДРИНСКИЙ.

— И.М. РЕШЕТНИКОВ ААТЫНАН ЧУРАПЧЫТААҒЫ НОРУДУНАЙ ТЫЙААТЫР 50 СЫЛА —

ТЫЙААТЫР БЫЫНА



Тыйаатыр быына мизэ орой-мэник оро сааслар аһыллыгыта... Аба саастаах убайдарым, эдийидэрим хас бириди сангалара, ооньуулар оро уйан сүрөхлөр хатанан хаалбыта. Бу аһылтаах дьикти дойдуга бастагы хардыларбын, оңорон, саалаба олорор көрөөччүгэ итэҕэтэн бастагы ытыс тыйаһын сылааһын сүрэхлэр ингэрбит түгэммин хатан да умнубалпын. Телон Ньюкуустан уот сабан, тыйаатыр 50 сыллаах устуоруйатыгар албах да кэрэ дьон кэлэн аастылар биһизэ...

Уйэ анаара дьону кэрэбэ, сырдыка сирдээбит ардыгар күлүрбит, ытаптыт, олобу анаарарга күүс буолбут тыйаатырбын олус астынабын, сүгүрүэйбэн уонна кинизэ махтанабын! 1964 сыллааха кылаастыт салайааччыта Зинаида Николаевна Кладина биир үгүс күн миигин тыйаатырга ыыппыта. Онно Надежда Михайловна Забоцкая бастаан хоһоон аахтаран көрбүтэ, сана туруораары сылдар испэктээгин сценарийыттан аахтарбыта. Оччолорго мин Чуралчы орто оскулатын үгүс оҕолорун курдук "Дьыһэрнээх" оҕо норуодунан ансаамбылыгар сылдар эгит. Ол күн ийбэр тыйаатырга орулга ылыттарын туһунан эппиппин, ийэм барахсан үөрэ ылыммыта. Дьэ, ол күнтэн сабыллан репетициялар сабыламмыттар. Норуодунай суруйааччы Сэмэн Тумат "Ики чуумпу" испэктээгэр фашистар уматан өлөрбүт уопларын орулун ооньобутум. Репетициялар кизэттэн сабалаан, түүннэри күн ахсын буолаллар эгэ. Ол кэмнэ ийэм саалаба олорон түүн 1 чааска дьэри күүтэрэ. Арыт артыыс "убайбар" Баһылай Күһүмүүнэ хою хааларым.

Режиссер идэтин баһылаан баран тыйаатырбар бастагы туруоруум олус долгутуулаах этэ. Улахан уолуга суох буолан, ыесаны аабан баран, олох сабалаһабыттан бүтүөр дьэри туруоран, бастагы испэктээгин үс чаас устата барбыта. Арай, санаабар, ол кизэ үс сыл аастытын курдуга...

2003 сыл режиссер быһылынан үлэбэр саамай улахан сабыдыаллаах буолбута. Мария Герасимова-Сизэри "Ойуун түүнэ" өксөкүлээх өлөксөй айымньытын сценическэй вариантын суруйбута. Бу сыл өрөспүүбүлүкэбэ "С Кулаковским спустя столетия" дьэи ааттаах бэстибээл ыытыллыбыта. Бэстибээлгэ дьүүлүүр сүбэбэ Москвадан ГИТИС режиссураба кафедраһын доцента Михаил Али-Хусейн бэрэсдээтэллэнэн үлэпээбит. "Режиссер айымньылаахтык үлэпээбит, мин саха режиссердарын Андрей Борисовы, Юрий Макаровы уонна Василий Фомины билэбин уонна үлэпэрин көрбүтүм. Ол ынан баран, Иван Бушков кинилэргэ майгынаабаат тусла суоллаах-истээх режиссер эбит" дьэи эппитин олус долгуйа истибитим. Бу бэстибээлгэ кыайан, аны Хабаровскайга ынырыы туттубут.

Бу баар этэ — тусбэйбэр улахан кыайы! Чуралчы норуодунай тыйаатыра Улук Илиннэ тахсыта. Харчы дэбигис көстүбээх, араас моһоллору ааһан, бу сыл Хабаровскайга "Дальневосточный бенефис" бэстибээлгэ аттаммыппыт. Мин 3,5 саастаах уолбун соһон массыннанан, пуойаһынан айаһынан бэстибээлгэ баран ситиһилээхтик кыттан, Гран-при буолан кэлбиппит. Билигин санаатааха, олус да хорсун санаалаах, горшокка эрэ олорор оҕону ыраах айаһына илдьэ барыт эппиппин, онно тийиэн, сахабыт омулун сизрин-тусмун барытын илдьэ сылдьан, хата, араас көрдүөүскэ түбэспиппит аҕай... Мария Герасимова сценаба мирээри туран дойдутуттан соһон тийбит отун барытын иһиттэргэ ыбылы симпитин дьахталларбыт буруоптааччы буоллупар. Сэрэтэн баһаарынай сигнализацияны арааргартатахпыт түмүгэр, Хабаровскай куорат баһаарынай дара култуура киинигэр көтөн түстүлэр. Мин көрдүөүргэ төһө да хачаайы буолларбын, илпийбэн ики өттүбэр саратан баран турабын: "Это не соняра, это кора березы!" дьэи хаһылаахпын. Арай үрдүбэр киинэбэ көстөр балай да улахан сүгүлээх, салангалаах, каскалаах нууччалар көрөн тураллара ол сөкүүндэбэ наһаа күлүүтэ суоҕа эрэри, билигин санаатахпына, күлүбүн эрэ. Чэ, быһата ити сылтан тыйаатыр өрөспүүбүлүкэ таһыгар тахсар суола аһыллыбыта.

Кэлин тыйаатырбыт улууспут дьахталтата, култуура салалтата көмөлөрүнөн уонна улууспут баһылыга Андрей Тимофеевич-Ноговицын тус бэйэтин көмөтүнэн Хабаровскайга, Иркутскайга, Сочига тыйаатырбыт кэлэктиибэ ситиһилээхтик кыттан Чуралчыбыт аатын ааттатан кэлбиппит.

Норуодунай тыйаатыр атын профессиональнай тыйаатырдар курдук репертуардаах тыйаатыр буолбатах. Кини атын хайсхалаах үлэтир. Ол эрэри, Улуу Кыайы 70 сылын көрө туруорбут "Ийэ сирэ" испэктээх бийил 5 сылын араас бэстибээллэргэ кыттан ситиһи бөҕө кынаттанна. 20-тэн тахса сыл араас бэстибээллэргэ, кункурустарга барытыгар кыттан, 15 төгүл гран-при аатын ылыбытым бу бэйэм эрэ тус ситиһим буолбатах, бу тыйаатыр хас бириди артыһы ситиһитэ.

Мин аттыбар саамай улахан кириитигим, сүбэлээччим уонна өйөөччүм кэргэним Татьяна буолар. Дьэи кэргэнгэ аһар-тутар киһи баара биир сүннүүнэн олус ыарахаттардааһын бэйэм да өйдүүбүн. Арай дьонно-сэргэбэ албах саналаах, куруутун үөрэ-көтө сылдар буоллахпына, дьыбэр олох атын киһибин. Түүннэри репетициялары, кэлиини-барыны, ардыгар "эйим" мирибит дуу, кимбээтэх дуу кэмнэрин, дьэи кэргэн кыһалбатын барытын кэргэним сүгэн кэллэ. Арыый да сааһыра баран, билигин дьэ, ол кэмнэри дьэи кэргэн өйдөөн, кинизэ махталым улахан. Ымчаттарбар, оҕолорбор эмиз куруук махталлаахпын.

Киһи киниттэн үөрэнэр — тус олоһор даһаны, дьонно сыһыанга даһаны. Онно барытыгар, мин санаабар, тыйаатырга аһыспыт убайдарым, эдийидэрим мизэ эмиз улахан оруоллаахтар. Хас бириди бэйэлэрэ үлэбит таһаарылаах буоларыгар, кэлэктиип оомоһуулаах буоларыгар ылааттарын киллэрэн — Чуралчытаагы норуодунай тыйаатыр Саха сирин бастын норуодунай тыйаатыра аатын ыларыгар күүс-көмө буолбуттара. Тапталлаах тыйаатырбыт бары артыыстарын, кэлэктиипин, араас сылларга үлэлээн ааспыт кэлпигээрибин, аҕа саастаах учууталларбын бука барыларын өрөгөйдөөх үбүлүүһүнэн эбэрдэлибим! Тыйаатырбыт быыһа өссө да өр сылларга арылла турдун, саалата көрөөччүнэн тоһору буолпун!

Иван БУШКОВ.



ДЭГИТТЭР ТАЛААННААХ ХУДУОҢУННЬУК

Биһизэ Петр Решетников аатынан Чуралчытаагы норуодунай тыйаатыр худоһунньуга, Арасыйа бочуоттаах кинематография, Саха Өрөспүүбүлүкэтин култууратын туйгуна Иван Иванович Еремеев ыалдьыттыыр. Иван Иванович, кинематографист быһылынан үлэбин сабалаабытым. Култуура эйгэтигэр кэлбит күннүн өйдүүгүн дуо? Чуралчытаагы норуодунай тыйаатырга худоһунньуҕунан 2004 сылтан бирикээһинэн үлэлибим. 1974 сыллааха кинематограф быһылынан үлэбин сабалаабытым. Онтон 2003 сыллааха киинэ эстэр.

ол кэнниттэн тыйаатыр худоһунньуга буолбутум. Кинематограф быһылытынан үлэпээбиккин сырдат эрэ? Урут барыта лентоннай киинэ этэ. Нэһилиэк аайы установка баара. Кыргыттар ыарахан ыйааһынаах бааһалары тутта сылдьан иккилии киинэни көрдөрүллөрө. Чуралчыга «Аран» кулуупка уонна хас да туочуканан киинэни көрдөрөр этибит ДЭС нууччаларыгар саавааканан соһон барарбыт. Оччолорго нэһилиэккэ билбэтэ да буолупу былаан туолуутугар үлэлиирбит. Ыйга улахан дьонно 25, оҕолорго 10 киинэни

хаалбытым. Эр сыл устата көстүбөт буойун худоһунньук, декоратор быһылытынан үлэпээттин. Билигин барыллаан билэрин буолупу, ханнык тэрээһингэ хайдах кизэргэти барсарын? Барыллаан билэбин, 15-с оозоммун үлэтир буоллабым. Уолут быһаарар. Холубур, билигин «Урут» көмүс икэһэ» сценариятын оччотооһу курдук оңорбоппу. Атыннык көрүөм, атыннык оңорусм этэ. Манна дьэи аттаах, худоһунньук барыны бары сатыыр буолуохтаах уруһуйдуур, упанар, гримниир, истэнэр.

Худоһунньук — айар үлэпээх киһи буоллаба. Кыра эрдэхиттэн уруһуйдуугун дуо? Кыра эрдэхиттэн уруһуйдуубун. Аҕам уруһуйдыта суох, онтон ийэм уруһуйдуура, оһоһоһор уһанара. Оскуолаба, армияба сылдьан хаһыат таһаарар этибит. Оччолорго «Ленскэй хос» дьэи баара, сана дьыллаабы, араас быраһыныннык оформлениетин оңорорум. Дьонум художественнайга кири диһиллэрэ, ол үрдүнэн, кыра эрдэхиттэн киинэни интэриһиргиирбиттэн эбитэ дуу. Баҕа санаам эбитэ дуу — кинематограф үөрэбэр кириэн

Урукку култуура уонна билигин култуура эйгэтин тэигээн көрдөххүнэ хайдаһый? Култуура эйгэти олох хаамылытынан сайдан иһэр буоллаба. Оччотооһу уонна билигин кэм — атын хартыына. Үлэһиттэр да «өрүүлэрэ ураты» — быдан сайдыылаах, иэи билгилээх оҕолор үлэлииллэр. Арай сыанаба өр кэм оформлениетэ суох экран эрэ турдаһына — мөлтөх соһус көстүү буолупу. Сыана кизэргэтиигэр тийбэт. Иван Иванович, кэлэтиин иһин махтанабын! Кэлэтиэ Мария ВАСИЛЬЕВА.

УЛУУСПУТ НЭҢИЛИЭКТЭРИГЭР ИСПЭКТЭЭКТЭР ТУРДУЛАР

Арасыйаба Тыйаатыр сылынан улууспут нэһиликтэринэн «Овация» көрүү быһылына. Сөһүннэ 25 күнүттэн 28 күнүгэр дьэри кустой арахан 10 нэһиликтэринэн дьүүлүүр сүбэ көрдө. «Аһыллы» Норуот айымньытын дьэитин испэлиистэрэ Мария Дьячкова, Аркадий Васильев, Кэһээри Силецо, Мария Васильева дьүүлүүр сүбэбэ үлэпээтилэр.

Бастаһынан Сылан нэһиликтэн сабалаабыт Манна Кытаанах нэһиликтэ С.А.Попов, Сэмэн Тумат «Ики чуумпу» поэматынан дьүүлүү туруорда. Поэма уолсайынан ыарахан көр. Манна ооньуур дьэи тылларын-өстөрүн үөрэппиттэрэ, оскуола оҕолоро кыттыбытара туруорууну үрдүк таһымнаата.

Сыланар Д.К.Сивцев — Сусун Омоллоон «Ырыкынап ыспатын» бэртээхэйдик туруорбуттар. Попа Сивцева, Семен Ноговицын оруолларын чаһылхайдык көрдөрдүлөр. Режиссер, А.А.Сивцев аатынан Сыннаһын кини уус-уран салайааччыта Егор Макаров артыыстарын бэртэ табан туруорбут. Састаап — эдэр ынат.

Салгы Чыаптара нэһиликтэр айанньыбыт. Манна 4 нэһиликтэ бэйэтин туруорууларын көрөөччү иннигэр таһаарда. Бастаһынан, сыанаба бахсылар табыстылар. Мария Герасимова «Көһөрүү» тыһынаах киһи барыта долгуйа көрөр Чуралчы алдьархайын туһунан айымньыны Т.П.Местников аатынан Норуот айымньытын уус-уран салайааччыта Надежда Местникова туруорда. Хоту көһөрүүгө барар аймаһынаах уураабы билигин дьоммут хайдах ылыммытай, ол кэмнэ хайдах этэй? Бахсылар бу ыарахан айымньыны сөптөөхтүк таһан туруорбуттар. Көрөөччүлэр Кэһирини ооньобут Анна Демешкина ылынылар.

Иккиһинэн, Мугудай нэһиликтэ С.Н.Ермолаев — Сизн Өкөр «Иһиһтэх куолгэ кулуктар» дьэи айымньыны туруоран көрдөрдө. Барыта 7 киһи тус-туста уобараһы арыдылар. Чаас анаарыттан ордух сыанаттан тахсыбакка бэйэлэрин оруолларын ооньобуттар. Биллэн турар, маннак үһүһүк ооньуурга оһоһоһор идэтибит артыыстар сыпайаллар. Оһон, күндү Далбар Хотун артыыстарытыгар махтанабыт. Дьүүлүүр сүбэ «танара чумуһитин» оруолун ооньобут Анна Ноговицына бэлиэтээтэ.

Төһө нэһиликтэ Д.К.Сивцев — Сусун Омоллоон «Киһини туох кизэргэтэрэ» дьэи үлэпээтэ суопатын сүтэрбэт классическэй айымньыны бэлэмнээбит. Артыыстар — эдэрдэр. Оруолларын кыһа туттулар. Бары да уобарастарыгар барсар дьон ооньобуттар. Данилы ооньобут Алексей Адамов олох табыллан ооньобото.

Төрүдүнэн, алаһардар бэйэлэрэ таһыстылар. Бир дойдубаахтара Гаврил Протодажонов 110 сылыгар аһыммыт дьүүлүүнү туруордулар.

Нэһиликтэ үлэлиин-хамсыы олорор эр дьон куорун, үһүү ансаамбылларын, оскуола үөрэнээччилэрин, педкэлэктиибэ барытын хаһан киһи кизэн тутта көрөр, сөһөр айымньытын режиссер Ольга Баишева бэлэһтээтэ. Уот-күөс, муусуканан таныы олох табыллыбыт!

Хатылы нэһиликтэ «Ыраактаагы ыйааба» былатын Ойуунускай бастагы айымньытын дьон-сэргэ көрүүтүгэр таһаарда. Манна Бүргэс сурукуот оруолун ооньобут Ньургул Захаров комедия жанрын таба өйдөөн бэркэ ооньобото. Оҕдоһунуа оруолун ооньобут Ульяна Атласова куолаһа барсара, тутта-халта сылдьыта уобараһын үлүһүйдик арыйда дьэи дьүүлүүр сүбэ бэлиэтээтэ.

Салгы Реас Кулаковскай «Аан аһылына» дьэи айымньытын В.А.Савин аатынан Болтонотобу Норуот айымньытын дьэитин үлэһиттэрин туруорууларыгар көрдүбүт. Болтонотобу муусуканы таһыга олох үчүгүйдик үлэпээбиттэрин бэлиэтээххэ наада. Артыыстары таһыга сөптөөх үпэни ылыттылар. Лягентай бэйи ооньобут Николай Бушуев, дьадаһа Уйбааны ооньобут Иван Седлащев оруолларыгар тоһору эппиэттээтилэр.

Одүүлун уонна Хадаар нэһиликтэ «Сарсардааны саһарбалар уу-чуумулар» уонна «Эн соһотох буолбатахыны» туруоруулары сыанаба таһаардылар.

Одүүлуннар билиги бары билэр, сөбүлүүр Борис Васильев суруйуутугар «А зори здесь тихие» тыһынаах көрдөрдүлэр. Ооньобут кыргыттар оруолларын бары кизээтэ даһаны көрөөччүгэ тиздэ сатаатылар. Женя уобараһа арылынчы аһыллыбытын дьүүлүүр сүбэ бэлиэтээтэ. Хамандыры ооньобут Семен Савин олус уустук оруолу ылынан ооньобутта хайдаһыан эрэ сөп. Муусука тыас-уус, сценария табатык туһанылына дьэи сыанабыт этилиһэ.

Хадаардар Норуот айымньытын дьэитин уус-уран салайааччыта Саһаа Нэконова суруйуутунан айымньыны туруорбуттар. Билигин олох сытыы тизмэлэрэ көстөллөр. Ынат, дьэи кэргэн сыһыаннаһыта, айырганы икити, харыстааһын. Эмиз да психологическай, эмиз да философскай тыһын биллэр. Ооньобоччулара эдэрдэр. Тыйаатырга сыстыах оҕолор бааллара киһини үөрдэр.

Бу кыра бэлиэтээһиниитигэр туруоруулар үлүһү өрүттэригэр тохтуубут. Сыһыа-халты, итэбэс баар бөҕө буоллаба. Ол ынан дьону хамсатар, дьону бэлэмниир, кулуупка түмү тардар — бу эмиз сөһүмүр үлэтиэн тахсар. Тый сиритэр тигиһиччи үлэлиин олорор, норуотун, нэһиликтин туһугар дьэиһээхтик үлэлиир-хамсыыр кэлпигээрибитинэн иэи туттабыт, хайһыбыт!

Дьүүлүүр сүбэ.





ХАҢАН ДА ХАТЫЛАММАТЫН

25 съл анараа өттүгэр Аҕа дойду устуоруйатыгар хаҥан да умнуллубат биір алдыархайдаах кэрчик кэмэ, кыа хааннаах страницата арыллыбыта. 1994 съл ахсынны 11 күнүгэр Арассыйа Бэрэсидьиэнэ Борис Ельцин: "Чечня өрөспүүбүлүкэтин сиригэр-уотугар уопастыбаа куттал суох буолуутун уонна сокуонунан бэрэздэти хаанчыйы туһунан" 2169 нүмүрдээх уурааҕар илии баттыыр. Ол да үрдүнэн итинник хара дьайдаах күннэр 2009 сълга диэри салдаммытара.

Билигин бары ааҕан билэрбит курдук, Чечня бастагы сэриитэ XX үйэҕэ биір бөдөн байыаннай-политическай хамсааһын. Бу сепаратизм уонна бандитизм ситэри умуллубатах төлөнө өсөө эбии күөдүйүн, сэтэрээн. Чечня иккис сэриитэ саҕаланарыгар тиздибитэ. Өскөтүн, 1994-1996 съллар усталарыгар Арассыйа сомоҕолослут федеральной сэбилэнилээх күүстэр бөлөхтөрүгэр бойобуой дьайыыларга 5,5 тыһ саллаатын сүтэрбит, 52 тыһ киһини бааһырдыбыт итини таһынан, 3 тыһ кэринэ бастын уолаттарын сураҕа суох сүтэрбит буоллабына, 1999 сълтан 2009 сълга диэри үһэ ыйыллыбыт сылларалары кытары, хомойуох иһин, саллааттары сүтэри тэннэһэ быһыытыбыта. Ол эрэри, Арассыйа байыаннай бэлиитикэни ыттар салалтата кэккэ мизэрлэри ылынытын түмүгэр, Ичкерия өрөспүүбүлүкэтэ сыһыа-бааһа эйэлээх олоххо үктэммитэ, ону тэнэ бытаанник да буоллар, эрэллээхтик тардылыктаах кириисистэн тахсан иһэр. Манна сыһыаран эттэххэ, срочнай сулууспаҕа сылдьан, Кавказ сэриитигэр кыттыбыт уолаттар саҕалаабыт дьыалалара мээһэҕэ хааһыабыт туолууру. - дьин Гвардия старшай сержана, бойобуой дьайыы батэрээнэ, Чурапчы улуутун бойобуой дьайыылар батэрээнэрин Сэбиэтин бэрэсэдэптэлэ Илья Березкин кэпсир.

Өр саната суох сонуоран олоро түһэн баран, Илья Сергеевич: "Аҕыах хонуктаабыта Аҕа дойду Улуу сэриитэ түмүктэммитэ 75 сылын хайдах көрсөр туһунан муньааха кытынним. Хайаан даҕаны өрө күүрүүлээхтик бэлиэтиэхтээхпит. Биһиги



аһэлэрбит, хос аһэлэрбит сорохторо кыргыһы хонуутугар хорсуннук охтуулара, итиэннэ эргиллэн кэлбиттэр бу бүгүнгү олох чэчири сайдарын туһугар туруулаһан үлэлээбиттэрэ хайаан даҕаны суолталаныахтаах, үүнэн иһэр ыччааха сырдык өйдөбүл буолан үйэлэргэ хаалыахтаах. Улуустаагы социальнай харалта начаалынныга Лидия Тосукаева иһитиннэрбитинэн, биһиги улууспутугар уопсайа 42 бойобуой дьайыылар батэрээннэрэ баар. Бу уолаттар бары срочнай сулууспаҕа сылдьан хайалаах дойдуга утаарыллыбыт саллааттар, бэрт ахсааннаах киһи Ис дьыала уорганнарыгар үлэли сылдьан командировкалааммыта, хантыраабынан барбыттар суохтар. 1995-1996 сълтан саҕалаан, Роман Ноговицын, Геннадий Местников, Петр Абрамов (билигин биһиги кэккэбитигэр суохтар), Мирон Игнатъев, Гаврил Владимиров, Иннокентий Варламов, Александр Саввин, Николай Андросов, Александр Матвеев, Афанасий Попов, Николай Ноев о.д.а. сылдьыбыттар. 1996 съллаахха Рома Ноговицын барахсан көмүс унуоҕа сыынхабай хоруопка көтөбүллэн кэлээхтээбитэ, хинини кытары биіргэ сулууспалаабыт доҕоро Гаврил Владимиров арыаллаан аҕалан төрөөбүт буоругар кистээбиттэрэ. Кини аатын үйэтиэн, улуус дьаһалтата Чурапчы нэһилиэгэр арбаа Буойуна алааһын үрдүнэҕи уулуссаҕа Роман Ноговицын аатын ингэрбиттэрэ.

1-кы 2-с Чечня кампаниятын кэнниттэн улууспуттан бойобуой дьайыыларга кыттыбыт



1996 съл. Роман Ноговицын, Гаврил Владимиров Чечня бастагы кампаниятыгар.

батэрээннэр үгүстэрэ Софургу, Хотугу Осетияҕа сылдьыбыт уолаттар буолаллар. Бары кэриэтэ билигин ыал буолан, оҕо-уруу тэнитэн орто дьон сиэринэн споробут, араас үлэҕэ үлэли-хамсыы сылдьабыт. Бэйэбит испитигэр түмсүүлээхпит. Маннай, билигин Ил Түмэн дьокутаата, саппаас хаһытаана, бары улаханник убаастыыр убайбыт Семен Иванович Никитин 1998-1999 сълларга бэйэ-бэйэбитин кытары билиһиннэртээбитэ, түмсүү бэрэсэдэптэлинэн Гаврил Владимиров анаммыта, үгүс үлэ ытыллыбыта. Ол кэнниттэн 2015 съллаахха миһин түмсүү бэрэсэдэптэлинэн анаабыттар. Билигин түмсүүгэ 20-ча көхтөөхтүк кыттар уолаттар бааллар. Улууска, өрөспүүбүлүкэҕэ ытыллар дьаһалларга барытыгар кыттыһа сатыыбыт. Бэйэбит испитигэр оскуола үөрэнээччилэрин патриотическай тыынна иитэргэ дьулуһабыт. Ол курдук, Таатта уонна Чурапчы улуустарын байыаннай комиссариата, подполковник Николай Андреев кыттылаах сылын аайы Аҕа дойдуну көмүскээччилэр күннэрин көрсө, бэйэбит бирииспитигэр строевой көрүү күрэҕин тэрийэбит, "Армия - уостубат өлбөөрбөт өйдөбүл" дьин уопсай бырайыактаахпыт. Былырынныттан саҕалаан, юридическай статуһу ылан, араас граннарга кыттаары, докумуоннарбытын хомуйсабыт. Бу сайын улуус уонна нэһилиэк дьаһалталарын өйбүллэринэн "Долг. Честь. Мужество" дьин Афганистанга уонна Кавказ сэриилэригэр кыттыбыт уонна олохторун толук уурбут уолаттары өйдөөн-санаан туран, дьобус монументы туруордубут, ону салгыы сайыннарар былааннаахпыт. Ааспыт ыйга Иван Михайлович Павлов аатынан Чурапчы орто оскуолатын баазатыгар "Эдэр Карбышевтар" хамсааһын биір туттаах түһүмэҕэ ситиһилээхтик буолан ааста, онно эмиз кытынныбыт. Арассыйа Госдуматыгар бойобуой дьайыылар батэрээннэригэр араас хабааннаах чэпчэтиилэр көрүннэрин туһунан кэпсэтиилэр тахсан эрэллэр, ону эрэнэ күүтэбит. Түгүннэн туһанан, улууспут нэһилиэгин дьонугар-сэргэтигэр, дьаһалтала, тэрилтэ салайааччыларыгар бу уолаттарга хайаан даҕаны болҕомто ууруоха наада дьин этиилээхпин, кэмэ кэллэ. Араас буолар тэрээһиннэргэ сырытыннаран, суоптаны ууран, тоҕоостоох кэмнэргэ бэлиэтиир хайаан даҕаны наада. Туох да суоҕа суох хаалбат.

Инньэ дьин туран, 25 съл анараа өттүгэр, ахсынны 11 күнүгэр тахсыбыт уураахха олобуран, бойдуларыгар этэннэ эргиллэн кэлэн, билигин өрөспүүбүлүкэҕэ, улууска үлэли-хамсыы, сүүрү-көтө сылдьар уолаттарбын эбэрдэлиһин! Тус олоххутугар, дьин кэргэннэригэр илээх-эйэлээх олобу, үгүс үөрүүнү, кытаанах доруобуйаны баҕарабын. Инникитин даҕаны түмсүүлээх буолуобун, тэннэ тутуспутунан сылдьан, үтүү, сырдык дьыаланы онорон иһизбин дьин ыһырабын. Дирин устуоруйалаах норуот буоларбыт быһыытынан, үүнэр көлүөнэ ыччаты иитиһэ кыттыһыабын, үлэһит дьон буолан тахсалларыгар кыһамныбытын, болҕомтобутун ууруобун."

Кэпсэттэ Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ.

— ТЭРИЛТЭ ТҮБҮГЭ —

„БЫҢА ТӨЛӨБҮР“ БЫРАЙЫАК ҮЛЭЛИЭБЭ

Саха Өрөспүүбүлүкэтэ 2020 съл тохсунньу 1 күнүттэн Социальной страховкалааһын пуондатын нөҕүө „Быһа төлөөһүн“ дьин бырайыагар киірсан үлэлэтиһэ. Бу бырайыак нэһилиэнньэ социальной көмүскэллээх буоларыгар, үлэлиир дьобурдарын быстах кэмнэ сүтэрбит дьонно төлөнөр больничнайдарын, итини таһынан ийэни кытары сыһыаннаах төлөбүрдэргэ сыһыаннаах. Бырайыак хайдах үлэлиэхтээгин, бэлэмнэни үлэлэр ыытыллыыларын туһунан РФ социальной страховкалааһынга өрөспүүбүлүкэтээҕи пуондатын Чурапчы улуутугар сүрүннүүр боломуочунай-испизспииһэ Изабелла Собакиннэтан ыйыталастыбыт.

— „Быһа төлөөһүн“ бырайыак хаһаанкыттан үлэлирий, туох сүрүн уратылааһы?

— Бу бырайыак Арассыйа 59 регионна киірен туран. 2020 сълга эбии 10 регионна киіриһэ. Бу бырайыагынан төлөбүрдэр туһанааччыга быдан түгүнник тиийэллэр. Холобур, үл-харчы өттүнэн мөлтөх тэрилтэ үлэһитэ пособиены ыһыам суоҕа дьин куттанар эбит буоллабына, биһиги пуондабыт ханнык да харгыһа суох төлүүр. Итиннээх пуондабыт гражданныр бырааптарын

көмүскүүргэ ананан тэриллэбитэ тирах, гарантиялаах буолар.

— Оччоҕо тэрилтэ ханнык да ороскуоту көрсүбэт, докумуону толорбот дуо?

— Эрдэ манньк пособиелары, больничнай листэри тэрилтэ уопсай эргитэр үбүттэн төлүүр буоллабына, аны үбэ ороскуоттаммат, үлэһиккэ быһа тиийэр буолар. Ол эрэри манна, сокуон быһыытынан, ыалдьыбыт киһи үлэлээбэтэх бастагы 3 күнүн тэрилтэ бэйэтин үбүттэн төлөөхтээх. Ону тэнэ инбэлиит оҕому көрөргө-харайарга эбии 4 өрөбүл күнү, бокуоннууҕу көмүү пособиетын уонна эчэйиһи кыччаттарга туһуламмыт ороскуоттары үлэ биэрээччи (тэрилтэ) уруккутун курдук сайаапкалаан ылаара оннунан хаалар.

— Бырайыакка төлөбүр ханнык көрүгүнэрэ киіриллэрий?

— Барыта төлөбүр (пособие) 5 көрүнэ киірэр:

а) Үлэһит ыалдьан больничнайга бардабына;

б) Хат буолууга (декретнэй уопуска);

в) Хат буолан эрдэ учуокка турдааха (пособие вставшим на учет в ранние сроки беременности до 12 недель);

г) Оҕотөрөөтөбүнэ (единовременное

пособие при рождении ребенка);

д) Оҕону 1,5 сааһыгар диэри көрөн опорууга (пособие по уходу за ребенком до 1,5 лет).

— Бырайыак хайдах үлэлиһэрий?

1. Үлэһит үлэ биэрээччитигэр, ол эбэтэр тэрилтэ салайааччытыгар пособиены ылар бырааптааһын туһунан докумуонун (больничнай листин, оботун төрөөбүтүн туһунан сибидизтэлиститэтин, о.д.а. ирдэниллэр докумуоннарын), пособиены ханнык ньыманан ылаахтааһын туһунан сайабылыаннааны суруйар.

2. Үлэ биэрээччи 5 күн аһарбаа, пособие көрдүүр үлэһитин биһэргэтэр сибидизнэһи пуондаҕа электроннай реестеры онорон файл ыттар.

3. Пуонда бу киһи туһунан электроннай реестры туттаат, барыта сөл буоллабына, 10 хонук иһинэн сибидизнэһи биһэргэтэр уонна үлэһит счегугар эбэтэр „Мир“ картатыгар көһөрөр. Оҕо пособиета ый 1 күнүттэн 15 күнүгэр диэри төлөнүөхтээх.

4. Үлэһит сайабылыаннаатыгар төлөбүрү (пособиены) хайдах быһылаахтык ылаа табыгастаах буоларыныахтаах— баантуссчегугар эбэтэр почта отделениетыттан ыларын. Өскөтүн, үлэһит сайабылыаннаатыгар „Мир“ картатын ыйыт буоллабына, ол

пособие при рождении ребенка);

д) Оҕону 1,5 сааһыгар диэри көрөн опорууга (пособие по уходу за ребенком до 1,5 лет).

— Бырайыак хайдах үлэлиһэрий?

1. Үлэһит үлэ биэрээччитигэр, ол эбэтэр тэрилтэ салайааччытыгар пособиены ылар бырааптааһын туһунан докумуонун (больничнай листин, оботун төрөөбүтүн туһунан сибидизтэлиститэтин, о.д.а. ирдэниллэр докумуоннарын), пособиены ханнык ньыманан ылаахтааһын туһунан сайабылыаннааны суруйар.

2. Үлэ биэрээччи 5 күн аһарбаа, пособие көрдүүр үлэһитин биһэргэтэр сибидизнэһи пуондаҕа электроннай реестеры онорон файл ыттар.

3. Пуонда бу киһи туһунан электроннай реестры туттаат, барыта сөл буоллабына, 10 хонук иһинэн сибидизнэһи биһэргэтэр уонна үлэһит счегугар эбэтэр „Мир“ картатыгар көһөрөр. Оҕо пособиета ый 1 күнүттэн 15 күнүгэр диэри төлөнүөхтээх.

4. Үлэһит сайабылыаннаатыгар төлөбүрү (пособиены) хайдах быһылаахтык ылаа табыгастаах буоларыныахтаах— баантуссчегугар эбэтэр почта отделениетыттан ыларын. Өскөтүн, үлэһит сайабылыаннаатыгар „Мир“ картатын ыйыт буоллабына, ол

Кэпсэттэ Алексей СЛЕПЦОВ.

— П.М. РЕШЕТНИКОВ АТЫНАН ЧУРАПЧЫТААҔЫ НОРУОДУНАЙ ТЫЙААТЫР 50 СЫЛЫҔАР —

Суорун Омоллоон айымньылары — Чурапчытааҕы норуодунай тыйаатыр сыанатыгар

Ытыктыыр, кизин туттар идеологтук, биһиги, чурапчылар, аймах-билэ киһибит Д.К.Сивцев - Суорун Омоллоон «Өбүгэлэрбитин кэриэстиир буоллахпына» диэн Чурапчы дыонугар анаан тыл көтөхтүт ыстатыйатыгар 1991 с. маннык суруйар: «Чурапчы аата мэхэ 660 эрдэхпиттэн билингэ днэри сүрэхпин туох эрэ сырдыгынан, сылааһынан угуттуур. Хайдах эрэ ис дууһабынан уруургуу саныыбын. Дьинтинэн даҕаны, эһиги, чурапчылар, урууларым буолабыт», - диэн баран ханан аймактыы буоларбытын быһааран суруйбут ыстатыйата «Аман өс» кинигэтигэр хитрэ сылдьар.

«Өйдөөн кырдыан эрэр киһиэхэ сүрэх сылааһа улаханньык күндүтүөр буолар эбит». - диэн чурапчыларга анаан түмүктүүр Дьэ, кырдык, дойдутун норуотун Өлүөнэ өрүс суорба очуос-таас хайаларын курдук араастатан, хогуттан үрэр хаҕыс, тымныы тыллартан, иликтэн, собурууттан илбийэр илистинлээх өкүөннэртэн олонхо бухатырым курдук үйэ туһары бэйэтин күөнүнэн харыстаан, хахалаан, уус-уран тылынэн арчылаан, алгыс курдук олоххо олордон, Күкүр ууһун курдук олохпутун оңорсон-уһансан кэллэбэ.

«Суорун Омоллоон уонна Чурапчы» диэн тизмэ айгытэ кизин, Бүгүн мин санаабыр, учуонай арана тылта илик хайысхатыгар, наадалаах буолсу диэн санааҕан салайтаран, хайыат кытырылалларга олорбук, уонна олорбут олохтон тыһынаах туһу буоларбынан, иһитиннэрин бэрэдаппанан «Суорун Омоллоон драматургията П.М. Решетников аатынан Чурапчытааҕы норуодунай тыйаатыр сыанатыгар» - диэн тизмэни сырдаткытын баҕарбын.

Чурапчытааҕы норуодунай тыйаатыр, норуот тэһэаннарын хыһата, бэйэтин үлэтин 1869 с. күһүнүттэн, Иван Иванович Кандиновский режиссерунан ананан кэллэригэр, саҕаламмыта. Кини ахтарынан, үлэлиэн баҕалаахтары сүүмэрдээн, Суорун Омоллоон «Төлөн Ньуккуус» диэн лирико-героическай драматын туруоруутунан саҕалаабыта. Кулун тутар 6 күнүгэр 1970 с. Оргойун култуурунай олорор умнуллубат күн — Чурапчы норуодунай тыйаатыра аһыллар уонна бастагы үлэтин көрөөччүгэ таһаарар кизэһэ буолбута. Үөрүүлээх миитини райком иһикс сакиратээрэ Дина Дмитриевна Дьячковская аһар Кини тылы тыйаатыр режиссеругар И.И.Кандиновскайга бээрэр, Иван Иванович Суорун Омоллоон «Төлөн Ньуккуус» диэн пьесатын, хайдах бэлэмнээбитин кэлтир.

Толоросчулар, эдэригэр кырдыаһыгар тийэ, биһиги үлэбитигэр сыраларын, бириэмэлэрин биэрэн, дьыаларын-уоттарын түбүгүн аахсыбааха, олус көтөхтүк кыттыннылар. Биһиги артыыстарбыт күнүһүн тэриптэлэргэ үтэли-үтэли, кизэһэтин хойукка днэри бэлэмнээһин. Ол курдук, пенсионер, учуутал Я.С. Павлов үс өһаар көтөхк Мугудайтан бири да мунуһта хойутааһына суох сылдьан дьарыктанна. Ордух актыыбынайдык А.И. Герасимова, Н.Н. Корьякин, П.К. Дорофеев, С.Ф. Кривошапкин үлэлэстилэр», - диэн ахтар. Тыйаатыр аһыллыытыгар эдэрдэтин кэлбит Эдыгээн өрөйуонун култуураба методина Матрена Гаврильева Слепцова олус доктууулаах тыллары эппит. Эбэрда телеграммалары Г.Д. Ефимов ааҕан иһитиннэрибит. Үөрүүлээх быһыыга - майгыга 13 артыыска дэстабырыанналар туттарыллыбыттар. Мустубут дьон сана тариллибит Чурапчытааҕы норуодунай тыйаатырга П.М. Решетников аатын инээрэр туһунан СССР Райкомун бюротун уонна райсабит испоркомун уураактарык иһитиннэриини истин биһирээбиллэн көрсүбүттэр Тыйаатыр бу бастагы

быһыын аһар кизэһитигэр Саха норуодунай суруйааччыта драматург Суорун Омоллоон, поэт И.Эрпиков бочуоттаах ыалдыттарынан буолбуттара тыйаатыр олоҕун кизин хоннохтоохтук саҕалаабытын туоһулуур. Драматург кэлэктипка анаан эппит: «Бу пьесаны Чурапчытааҕы норуодунай тыйаатыр кэлэктибэ бэйэтин быһыын аан бастаан аспытыгар бэйэм истин мөхтөбүн биллэрэбин! Киниитин да курастэһиһлээх кизинэргэ бэйэбит айар үлэбит аатын түһэн биэрбээх, бизэк тахсытыгар мизэһэ тиксэн иһэр иннигэр ис дууһабыттан мин баҕабын тутун», - диэн алгыһы эппит. 1972 с. тыйаатыр «Төлөн Ньуккууһун» тыһыымнанан көрөөччүлээх күөх экранга ытыллыбыт. Өрөстүүбүлүктээҕи тэлэбисэринэн көрүү бэстибээлигэр кыттыбыта. Бу операда ананан поэтикаскай көрүнүмүн суруллубут драматы кэлэктип кыһа-хото тутан оонньообута. Икки сыллаах тыйаатыр сыанатыгар барбыт дьарык таах хаалбатаҕа. Ол курдук, суорун дьоруойу хото-тутан Ньуккууһу — Н. Корьякин, А. Герасимова-Өлөөнөмү, М. Никитина-Аанчыгы, Е. Тумусова-Сусаннаны, П.Седалинцев-Араллааны, П. Попов-Бэлидэйи итэбэтиллээхтик оонньообуттара. Үс сыл устата «Төлөн Ньуккууһу» кэлэктип 110 төгүл сыанаҕа таһаарыпта 1986 с. сэттиннэ тыйаатыр суруйааччы 80 сааһынан «Сайсары» драматын көрөөччү дьүүлүгэр таһаарыпта. Хараматтан сырдыкка дьулуһар Сайсары оруолун Н. Заболотская, Ньургууну Л. Пермякова, Сатараалы Дмитрий Кириллин, Арыыаманы, Быгысай ойорун - Елизавета Попова, Мөкүөйэни - Валентина Пинигина оонньообуттарын көрөөччү билигин да умнубат. 1987 с. тыйаатыр бу айымньытынан «Норуот айымньытын Бүтүн Сойуустааҕы иһикс бэстибээлигэр кыттан, 14 кэлэктиптан 2с мизэһэ тахсыбыта. Тыйаатыр уопуттаах артыыскалара Е. Попова уонна В. Пинигина толорууларга көрөөччүлэр уонна дьүүлүгүр сүбэ саамай үрдүк биһирэбилин ылбыттар. Бэстибээл Дьоккуускайга Нуучча Судаарыстыбаннай драматическай тыйаатырын сылаас, тупсаҕай дьыбарыаһыгар буолбута. Эһаҕи билбит-көрбүт, харахтара кэнээбит көрөөччүлэрин иннигэр 17 сыл устата сайдан кэлбит айар үлэтин тыйаатыр бири кизэһэ түмэ тутан көрдөрөр уустук сорук кэлэктип иннигэр турбута. Көрүүнү кыппас киһири тыһынан дьүүлүгүр сүбэ бэрэссэдээтээ А.С. Борисов аспыта самодетельнай артыыстар таһымнарын үрдэтэн биэрбитэ. Быыс аһыллыытыгар сыанаҕа Уолака аһыллыт кизин уорэһаа көстө түһэр. Испэктээк, омонлоох уобарастарын эрээтигэр ураты мизэһэ турар Сатараалы артыыс Дмитрий Кириллин хара маннайгыттан олус табыллан оонньообута. Күөх харчы бэриһиннэрэр туһугар тойонугар этэ-сала көтөр хөмөнөчүп уоттан саҕалаан хөмөнөөх хара буруйун билинэн ытыыр-сонугур, кэл түөнөр трагическай уобараска тийэ Д.Кириллин киһини итэбэтэрдик үлэлээбитин, сирэйэ-хараҕа турбутун

умнубаппын. Уолака-Сахасыанатыгар албэхтик оонньооммут уобарас. Ол эрээри В.Герасимов Уолаката байагы уратылардаах, киһини сонурдатар тыһа айыллан тахсыбыта. Кини эстэргэ барыммит киһи буолбатах. Киһил сэрри илэтигэр билингэ түбэһэр дыпы утары дьайыһы оңоро сылдьар уодаһыннаах күөс. Уолаканы итинник оһуордаан таһаарык кэлэктээк конфлигын динитатан, кылааскабай охсуһууну тыйыһырдан, Мөкүөйэһин дуэттара бири сомбоо сутурук оңорон, сыана аһыллыытыттан көрөөччүтүн болдомоттун билиэн ылбыта. Ити көрүү түмүгүнэн Чурапчы тыйаатыра өрөстүүбүлүкэ базовай норуодунай тыйаатыра буолбута. Икки сыл устата тыйаатырдар айар үлэһиттэрэ Чурапчыга сэмизээрдарэ мустан тыйаатыр уопутун үөрэтээхтэрэ, бэйэлэрин үлэлэригэр туһаныахтара диэн буолбута, онук да буолбута. Туруорааччы режиссердар Н. Заболотская, С. Яковлев, худуоһунньук В. Дьячковская, артыыстар Д. Кириллин, В. Герасимов, Е. Попова, В. Пинигина, И. Бушкова тарийэр кэмийэт дипломнарыннан наҕараадалааммыттар. Тыйаатыр артыыстарын улахан бэлэһэр прагматалар туттарыллыбыттар Суорун Омоллоон «Сайсарытын» туруоруута тыйаатырга бастагы бочуонаах ситиһинитин буолбута. (С.Яковлев «СО» №49).

1990 с. тыйаатыр 20 үбүлүйдээх сезону «Күкүр Ууһунан» аспыта, туруорааччы режиссер - С.Яковлев. Чурапчы артыыстара бу көпхостөөһүн саҕана орто бааһынай мууутун-тэмийтин социальнай-психологическай драматын талбыттарын киһилэр очотосу кэми билингэ харабынан көрөргө холонууларын курдук сыһалыаха сеп дии саныыһын, испэктээги көрө олорон. Өкөтүн, Дьүүрү биһиги сана олох иһин охсуһааччы, халбанаабаат бассабыык, Күкүр Ууһу кэнэһигэр көлхүска киһирин өйдөөбөт сэнэ бааһынай курдук быһаччы сыһаллабыт эбит буоллахпына. Билигин итинки Барытык атын харабынан көрөбүт. Күкүр Уус оруолун толорбук В.Герасимов кини ис туругун өйө-санаата мууутун, мууутууууун трагедиятын көрдөрбүтэ. Ис турук, кырдык даҕаны, Күкүр Уус курдук бэйэлэрэн ханнык баҕарар тутуллаах уопастыбага ииттинэр хыахтаах дьонно орто днэ суорба. Тыа сирин боппуруоһун дьүүлээһин өттүкөн быһааран, билигин ханнык быһыыга-майгыга кэлбиппигэр кини бүтүнү трагедията. Испэктээк түмүктэһитигэр оруоллары толоросчулар уоптаах чүмэчилэри тутан, көрөөччүлэргэ утары хаамаллар. Уоттар умуллаллар. Онтон эмкэ умайан кэлэллэр. «Биһиги эһиэхэ үтөкү баҕарыбыт, биһиги эһиэхэ тийэһэппитин, кутааны өттүхтүтүн баҕарыбыт» диэбит курдук Саҥа көлүөнэ Күкүр Ууһу хайдах өйдүүрүнэн бэйэтин санаатын эгэр (Б.Павлов «СО»). Дьэ, ити курдук, Чурапчы тыйаатыра Суорун Омоллоон драматургиятын кытта 38 сыл устата таһаарылаахтык үлэлээн кэлбитин, өдөн-дөдөн да буоллар, бүгүн ахтыбат буолуохпутун табыллыбат курдук, «Төлөн Ньуккуус», «Сайсары»,

«Күкүр Уус», «Айаап», о.д.а Саха классическай драматургията уопастыба духуобунай сайдыытыгар санаттан сана көлүөнэ 53 бэйэтин дьонуннаах мизэстатин ылан иһэрэ саарбахтаммыт.

1992 сыллаахха тыйаатыр М.Герасимов «Көһөрүү» испэктээһинин Нуучча тыйаатырыгар киһирэн сонноһотубут. Мизэстэ суох, көрөөччү пыһк курдук Быыс аһыллыан аҕай иннинэ, арай, көрө түспүтүм - инник кылиса ойордугар Дмитрий Кононов кэлэч турар эбит. Мин талах олоһуспуттан ойон турдум ол икки ардыгар ким эрэ олоһос аҕалан бизэрдэ. Оо, хайдахтаах эрэ көтөһүллүү, эппизтиһэс буолбутун биһиэхэ тыа сирин дыонугар, онно баар кыттыһыны ылбыт эрэ киһи умнубатта «өйдүүрэ буолуо» Дмитрий Кононович Чурапчы көһөрүтүн туһунан маннык суруйар: «Былыргы сахалар үс дойду баар дииллэрэ: үөһээ, аҕараа, орто дойду. Үөһээ ырай аһыллыахтаах дииллэрэ. Ырай аһылларын көрбүт киһи дьоллоох буолуохтаах. Ол икки ардыгар аад айабын аһыллыта эмкэ баар дииллэрэ. Сир хамсаан, хайа ыстанан, дыону бирида ыйыстан, үөдөн түгэһэр мизэстэн көһүһэр түгэһэ баар дииллэрэ. Оннукалдыарха Саха сирин үрдүнэн эһиги чурапчыларга, түбэһэн турар», - диэн ытык киһибит Чурапчы алдыахайын сүрээһинэ - Быарынан ыһыан, үйэһастык санаан, тийэһи кэлбит буолуохтаах дии саныыһын. 1999 с. ыйын 14 күнүгэр 786 №-дээх Бэрэсдэйин уурааһынан РФ уонна ССССР норуодунай артыыһа П.М.Решетников аатынан Чурапчытааҕы норуодунай тыйаатыр култуура уонна уокуустуба эйгэтинээһи «Иити» ситимигэр килгэриллэбитэ 2003 с. Хабаровскай «Дальний Восток» бенефиһа Уһук Илин федеральнай уокуругун побительскай тыйаатыраалынай кэлэктиптарын репосннар икки ардыларынааҕы 2-ис бэстибээлэ түмүктэһимтэ Саха сириттэн, Сахалинтан Приморьеттан, Амур уобалаһыттан, Еврейскай автономнай уобаластан уонна Хабаровскай кыраайтан 12 кэлэктип көрөөччүгэ уонна ГИТИС тыйаатыраалынай уокуустубатын Араассыйагааҕы академиятык режиссураҕын кафедратын доцена Михаил Али Хусейн саҕайа дьүүлүүр субэтигэр бэйэтин үлэтин көрдөрбүтэ. Бэстибээл түмүгүнэн Чурапчытааҕы норуодунай тыйаатыр Гран-при дипломунан наҕараадалааммыта, онтон испэктээк режиссера Иван Бушкова кылаабынай бириһи-бастын режиссер үгэтин иһин ыҕыта Дьүүлүүр сүбэ уонна Уһук Илин көрөөччүгэ Саха сирин тыйаатыра бу «аҕын» тыйаатыр диэн сана арыһыны оңорбуттара Туруоруу уратыта, монументальнаа муусукаалынай уонна уус-уран кизэргэти, артыыстар толорууларын маастарыстыбага киһини сөхтөрөү «Саала иһэ тыйаатыр кэлэктибин өр камнэ сценаттан ыппатаҕа», - диэн «Саха сирэ» хаһыат суруйар Дьэ, ити курдук, ытык киһибит классическай драматургиятыгар иитиглэһ тахсыбыт талталлаах тыйаатырбыт кэлэктибин үйэ анаардаах үбүлүөйүнэн итиитик-истинник эдэрдэппин. Тыйаатырбыт быһа арыгга турдум, көрөөччү ыһыһын тыһа убаарабатын. Алар үлэһитигэр уһун таһаарылаах үлэни баҕарбын!

Валентина ПИНИГИНА,
улуус бочуоттаах гражданина.

— 2019 — АРАССЫЙАҔА ТЫЙААТЫР СЫЛА —

Сылын ахсын Араcсыйаҕа, Сахабыт сиригэр, төрөөбүт Чурапчыбытыгар: дьону-норуоту үлэ-э-олоххо көбүлүүр үрдүк таһымнаах үлэһит дьон олохтор-үлэһит эигэтин араас таһымна таһаарар, сайыннарар, түмэр анал сыллар биллэриллилэр. Дойду үрдүнэн нэһилиэнэ, уопастыбаннас айар-тутар дьосура үрдүүр, сайдар. 2019 сыл Араcсыйаҕа Тыйаатыр сылын биллэриллибитэ. Тыйаатыр эйгэтэ, сцена альба, көрөөччү биһирэбилэ дохсун ытыс тыаһынан арыалланан үйэттэн үйэҕэ дьону-норуоту абылаан, умсугута турдаҕа.

Мин 1974 сыллаахха Дьокуускайдаагы културпросвет училищетын бүтэрэн, төрөөбүт Чурапчыбар анатан тахсыбытым. Олунньу ыйтан Мугудай кулуубугар уусуран салайааччынан үлэбин саҕалаабытым. Кулууп сбиэдиссэйэ Гаврил Егорович Скрябин этэ. Бэйэнист суоҕа, ыңчат күүһүнэн тэриллит «Ньургунун» ВИА баара. Кулууп кэлэктибэ дьобус этэ: тэхуэлэһит Анастасия Павловна Оконешикова, Гаврил Скрябин уонна мин. Бибилэтиэкэр Анна Назаровна Оконешикова — Пермькова ЯРКПУ-га бибилэтиэкэ салаатыгар кэтэхтэн үөрэнэ кирибэтэ.

Эргэ кулууппугар колхуос контуората, нэһилиэк Сэбиэтин хоһо, бибилэтиэкэ баара. Кулууппуга үлэтэ оргуйан олохторо араас тэрээһиннэр, улахан бырааһынньыктар, кэсирдэр, ыңчат бизэрдэр, гостроллор, агитбиргэздэлэр, о.д.а. буолаллара.

Үс ый үлэлээн баран, драмурууогу тэрийэн, саас ыам ыйыгар дипломнай үлэбин көмүскээбитим. Мария Эверстова-Обутова «Күөрэгэй» драматын талан туруоран, клубнай, режиссерскай үлэбин, дипломмун туйгун таһымна туттарбытым. Тутар хамыйыһа бэрэссэдэитинэн Чурапчы оройуонун културатын салаатын сбиэдиссэйэ, ытыктабыллаах Иван Иванович Кандиновкай бэйэтинэн кэлэн үлэлээбитэ. Ол бастаах туруорааччы-режиссер быһыытынан үлэм, саала иһэ хайдарынан толору көрөөччүлээх, дохсун ытыс тыаһынан добуһуолламмыта. Долгуйуу да улахан этэ. Артыыстарым бары уобарастарыгар, оруолларыгар сөп түбэһэн, талааннара аһыллыбыта. Анна Тарабукина, Анна Ноговицына курдук сана ааттар тахсыбыттара. Сурун оруолу Анна Күөрэгэйи олус итэбэтиллээхтик оонньообута. Омосой Баайы сцена бэтэрээнэ Роман Степанов, Сабыйа Баай Хотуну Ирина Сивцева, Нарыйаны Татьяна Васильева — Горохова, Элэй Боотуру Иннокентий Васильев, Чөрбөхү Афанасий Захаров олус да тахсылаахтык оонньообуттара. Декорацияда Иван Оконешиков, бутафорияда Петр Толстоухов талааннара тахсыбыта, үлэ учуутала Петр Докторов көмөтө элбэх этэ. Көстүүмнэри, таһаҕы-сабы тигиһэ Гаврил Скрябин бэйэтэ Татьяна Васильеванын кыһа тулуттара. Петр Петрович сааскы кустары олук тыыннаах курдук онорон сөхтөрбүтэ. Оччолорго бэйэм декоратор, костюмер, гример, режиссер, туруорааччы оруолун холбуу тутан үлэлээтэбим. Билигин санаан кэллэхпинэ дьоммор —

Тыйаатыр эйгэтигэр айар кут умсулбана



артыыстарбар, кэлэктииплэр улаханньык махтанабын, сүгүрүйэбин.

1975с. Мугудай нэһилиэгэ сана, аныгылыы тииттээх улахан, кизн кулуупка кирибиппит. Кулууппуга үлэтэ өссө күүрэн, өрөгөйдөөн, сыллата ытыллар көрүү, норуот уус-уран айымньытын араас таһымнаах бэстибээллэригэр, оройуон нэһиликтэрин икки ардыларыгар ытыллар тэрээһиннэргэ бастааһыныкис мистэлэртэн түспэт буолбуппуга. 1976с. Анемодист Иванович Софронов-Алампа 90 сааһыгар анаан, саха норуотун улуу драматурга, суруйааччыта, бэйэтэ Алампа суруйбут «Таптаа» драматын сана кулууппуга сценатыгар туруорбуппуга.

Саха классик-суруйааччыта, улахан драматург Алампа «Таптаа» драмата эмиз Мугудай кулуубун сценатыгар табыллан туруоруллан, үрдүк таһымнаах уобарастар арыллан, көрөөччүлэр биһирэбиллэрин ыбытыта. Чурапчы норуодунай тыйаатырын сценатыгар ыңырыллан кириэн оонньообута. Оруолларга: Суружук Бүөтүргэ — Иннокентий Васильев, Кэтириис уустук оруолугар — мин, Сис Сэмэнгэ — Афанасий Захаров, оруолларга Анастасия Быганова, Роман Степанов у.д.а. артыыстарым бары үтүө бадаларынан, ис санааларынан ылыннан оонньоуллара, олус да талааннаах үтүө дьон этилэр. Анна Назаровабыт олох суфлерга ананан төрөөбүт курдук, репертуары буларга улаханньык кыһаллара. Бэйэтэ сценкаларга Мария Ильминналыын, Мария Павлоенанын олус табыллан оонньоуллара.

Биир улахан үлэбитинэн Сурун Омоппон «Сайсары» драматын туруоруу буолбута. Улууска драмалары туруоран көрүү-курэхтэһиитэ нэһиликтэринэн буолбута. Татьяна Васильева кэтэхтэн үөрэнэн, ЯРКПУ тыйаатыраальнай-клубнай отделеһиһин бүтэрбитэ. Мугудайга кулууппуга дириэктэринэн үлэһит кэмэ этэ. Олус үчүгэйдик туойар, олоххолоур, уус-уран тыллаах

буолан. Сайсары оруолун кыһа тулутта. Ордук өйдөнөн хаалбыт оруолларга: Кэчиис — Яна Терютина, Мүлдьү — Семен Захаров, Былатыан — Вячеслав Сивцев, оруолларга — Иннокентий Васильев, Владимир Лаврентьев, Ирина Сивцева у.д.а. Мин бэйэм Ньургун оруолун тахсылаахтык толорон, дьүүлүүр субэ туйгун сыанабылын, көрөөччү биһирэбилин, бэстибээл тэрийэр кэмистэтин грамотатын, дипломун, лауреат аатын ылар чизэскэ тиксипитим. Надежда Михайловна Зуболова Ньургун оруолугар Дьокуускайга, талэбидэһиһэ уһулларга ыһыра сылдыбыта. Дорубуйам туругу көнүлүбээтэ.

Дойду дойдуттан уратылаах, араас талба талааннаах. Син ол курдук биһиги Мугудайбыт сиригэр култура, духобунас эйгэтэ утуулан сайдыбыт сирэ. Аҕа көлүөнэ саҕалаабыт, дойдуга таптаа, үлэҕэ дьүүлүүр, үтүө-кэрэҕэ тардыһыы, олоххо ситиһиһилээх буоларга ыраас ыра сана, үтүө холбоһор буолар. Ол курдук, кэлин эдэр көлүөнэ Мугудай сценатыгар салгыы Сурун Омоппон «Хотугу хотуну», «Ырыкыһап ыһылаа» пьесалара, «Күөр Уус» драматтан быһа тардыы, «Күн күөрэйэн иннинэ» трагедияны быһа тардыы «Кийини туох кизгэтэрэ» пьеса туруоруллан, көрөөччүлэр биһирэбиллэрин ыбытытара.

Олус улахан сэнэриини, дохсун ытыс тыаһынан умнуллубат өйдөбүлү Иван Гоголева-Кыңдыл «Наара суох» комедиятын улахан үтүөлээх учуутал, Чурапчытаагы норуодунай тыйаатыр талааннаах артыыһа, мындыр обуруочтук, ытык кырдыаҕас Яков Гаврильевич Павлов режиссердаан туруоруута буолар. Бары уобарастар табыллан оонньоомуттара. Умнуллубат, уос номоһор кирибит оруоллары Савва Попов — Баачыканы, Иван Барашков — Наара Суоҕу, оруоллары Ольга Артемьева, Дария Сивцева, Саетлана Попова, Марта Пермькова у.д.а. арийбыттара.

Сценаҕа ааттаах суруйааччылар, драматургдар аатырбыт айымньыларыттан Сайсары монологун Татьяна Васильева, «Ини-бии» драматтан Балбаара монологун Евдокия Дьяконова, Анна Ноговицына, «Ийэ сирэ» Чингиз Айтматовтан Толгонай монологун Евдокия Дьяконова араас таһымнаах бэстибээллэргэ ааҕан, дьүүлүүр субэ биһирэбилинэн, дохсун ытыс тыаһынан добуһуолламмыттара.

Быйыл Араcсыйаҕа Тыйаатыр сылын үлэһит, ыал буолан 45 сыл олонорон кэлбит таптааһа Мугудайым, културабыт кизнэ, тыйаатыр кэрэ эйгэтигэр, үлэһит дьонун үрдүк-кэрэҕэ, айар кут умсулбаныгар угулар сырдык сыдыаай буола турдун, култура, тыйаатыр духобунас эйгэтигэр Мугудайтан тахсыбыт талба талааннаах ыңчаттарбыт ситиһиһинэн симэниһинэр, дойдутарын ааттаттыннар, дьол-үөрүү үрдэтиң!

Евдокия ДЬЯЧКОВСКАЯ — Ийэ.

— УЛУУ КЫАЙЫ 75 СЫЛЫН КОРСО —

КӨӨРӨЛЛҮҮГЭ БИИРГЭ ЭРЭЙДЭММИТ ЛИТОВЕЦТАРБЫТ

Былырын Литваттан 5 киһи тымныы полуюгар. Эймөкөөннө сылдьан баран төннөн иһэн, Хатылытаабы «Көһөрөллүү» мусуойугар сылдьан ааспыттарын мусуой салайааччыта Марфа Владимировна кэпсээтэ. Мусуойу Агафья Семеновна Птицына Литваны кытары сибээстээбитэ. Литваҕа Саха сиригэр Булуңга депортацияга үүрүллэн кэлбит литовецтар «Литтевцы» дьин түмсүүлээхтэр, саха балаһаннаахтар. Онно иһигэр сахалар маллара, туттар сэлтэрэ ууруллан турар үһү. Мин, Агафья Семеновна үгүстүк ыңгырбыта даҕаны, биридэ даҕаны барса сылдыһабытым. Мусуойга балаһа Литваны көрдөрөр, кэлсиһир матырыйаал мунньууллубута. Мусуойга сылдыһыт литовецтар сөбөн, махтанан барбыттар. Бу кыракий дэриэбинэҕэ баар мусуойга Литваҕа аналлаах анал мунук оһоһулуубутуттан улаханньык үөрбүттэр.

1941 сыл бэс ыйын 14 күнэ — литовецтарга хара мэн күнэ. Ити күн НКВД үлэһиттэрэ испиһэктэммит ыаллары кэрийэ сылдьан кырдыаҕаһыттан, кыра оботуттан, хат дьахтарыттан тутулуга суох хомунарга баара эр 2 чааһы биэрэн, барыларын үөрэн, тимир суол вокзалыгар илдьибиттэр. Табаар таһар вагоннарга ыҕа симэн, Сибиргэ утаарбыттар. Манна националистическай хамсааһын чилиэннэрэ, урукку эпписирдэр, полицейскайдар, помещиктар, фабриканы бас билээчилэр, чиновниктар, Польшаттан күрээбиттэр, Сэбискэй граждандары ылары утарбыттар кирибэттэр. Оҕ ыйын 13—14 күннэригэр 10187 киһи көһөрүллүүгэ ытыллыбыт. Итинэн үгүстэрэ Алтайга аналлытара. Алтайга 7040 киһи кэлбит. Кинилэртэн 1453 эр киһи, 2675 дьахтар, 2912 оҕо этилэр.

1942 сыл тохсунньу 6 күнүгэҕэ «Си-биер уонна Улук Илин өрүстэригэр балык булдун элбэти» дьин СССР салалтатын, ССРС бырабыыталыстыбатын холбоһуктаах уураахтарын толорууга аналан ытыллыбыттар. Барыта 9080 киһи көһөрүллүбүтэ. Итинэн Литваттан 3886, финнэртэн 3694 киһи, уоннаабылара араас омуктар этилэр. 9080 киһиттэн үлэни кыһаар кыһааҕа 17,5 бырыһыаны, кыһаан үлэһит кыһаа суохтара 48,2 бырыһыаны, оҕолоро 35,6 бырыһыаны ылааллара.

Лена өрүскэ кэлэн өр борохуоту кэтэһэн олодохторуна, көһөрүллэн иһэр дьон ортотугар, «Биһигини Америкаҕа илдьэн иһэллэр» дьин дьону үөрдэр, санааларын көтөҕөр кэлсэн барыларын саба сууран кэбиспит. Сэргэхсийиһи бэсэте буолбут. Онноһор сорохтор эргэ, куһаҥан таһаастары ууга бырахпыттар. Америкаҕа таһас арааһын бизирэхтэрэ, ас талбыта баар буолуо дьин эрэммиттэр. Булуңна кэлэн баран, кинилэр иһиллэригэр испит борохуот муоранан салгыы айаанабытын истэн, чуолкай Америкаҕа барбыттар дьин санаабыттар. Ити борохуот Усуяаана оройуонугар балыктыыр дьону илдьибитин билээхтээбэт буоллахтара.

Кинилэри Трофимовскай арыыга сүөккэн кэбиспиттэр. Итинэн кирпиччэ, бэрэбинэ, араас хатаһын, тутуу матырыйаала бөҕө бизрэккэ кыстанан турара. Аҕыйах киһи үөһэ бизрэккэ таһа, үлэһит сылдыһаллара. Ханна олохторун, дьийэ-уот тоҕо суоһун ыйыталаспыттар. Бэйэлэрэ туттуохтаахтарын туһунан эппиттэр.

Ити сыл Германия сэринэн саба түһэн, иккис алдьархай ааннаабыта. Фашистар сэримкэн кириэн өлөрөн-өһөрөн, сорохтору Арҕаа Германияга үлэһит илии быһыытынан үүрбүттэрэ. Ити Литва нэһилиэнэһитин 17 бырыһыаныгар тэннэспитэ. Сэри сылларыгар Литва нэһилиэнэһитин үс гыммытан биирин

сүтэрбитэ.

Литовецтар Булуң оройуонугар куус өттүнэн көһөрүллүбүт чурапчылары кытары кэпсэллэһэ олохтооттара, үлэлээбиттэрэ. Чурапчылар Булуңна тийиһилэригэр сорох сиргэ түһэллэрин кытары ыты-ыты саба түһэн кууһан көрсүбүттэрэ, кэлин доһордоспуттара, биригэ үлэлээбиттэрэ. Итинэн кэриэстээн, көһөрүллүү уурааҕа сыһыата даҕаастанан көтөрүллүтүгэр төһүү киһинэн буолбут Агафья Птицына литовецтары кытары доһордуу сыһыаны сыраһаһан туран олохтоотто. Кини «Литовцы у ледовитого океана» дьин кинигэни саһаан Р. Марките, А. Вилкайтис, И. Макаускас, В. Прибыкина буолан таһаартарбыта. 1995 сыллаахха кинигэ презентациятыгар бу хомурунньука 3 кэпсээнэ кирибит Р. Вайцехавскас кэлэ сылдыһыта.

Агафья Семеновна Ионас Маркаускастын 2001 сыллаахха «Бичик» кинигэ кыһатыгар «Страницы пережитого» дьин кинигэни таһаартарбытара. Итинэн литовецтар Булуңна олохуулар уонна 88 страницага суруллубут Дая Гринявичювичте дьиниһи кирибиттэрэ. Литваттан көһөрүллүүрүгэр 14 саастаах Дая 1948 сыл Дьокуускайга үөрэнэ барарын көнүлүбээтэ. Кистэлэһинэн ийэтин илдьэ барбыта. Ити биллэн, Даяны үөрэттэн ууратан, Ханалаастаагы таас чох шахтатыгар үлэҕэ ыыппытара. 1949 сыллаахха ийэтин илдьэ Литваҕа кистэлэһинэн күрээбитэ. Ийэтэ 1950 с. өлбүтэ. Урукку бэйэлэрин дьиллэригэр тийэн олохторо. Саһа сылдыар буолан ийэтин көмөр кыһа суоҕа. Ол иһин түүн дьон утуһуотун, кэли-барыы тохтообутун кэнэ таһас ыйыһыр шифонерын көтүрэн, хоруон курдук онорон укпуга. Дьийэтин таас муостатын көтүрэн, онно түүнүн иин хаһан кистээбитэ. Төһө даҕаны саһа, кистэнэ сырыттар. Даяны 1950 сыллаахха булбуттара уонна төттөрү ыыппытара.

1950—1953 сылларга Горьковский уобаласка араас үлэҕэ сылдыһытын кэнэ, салгыы Саха сиригэр ыыппытара. Сталин өлбүтүн кэнэ Уралтан Илин Сибиргэ үөрэнэрин көнүлүбээттэрэ. Онно Омскай куоракка медицинскэй үнүстүүккэ үөрэнэн бүтэрбитэ. Дойдугулар тийэн Каунауска балыһаҕа үлэлээбитэ. Дьиниһин дойдугулар күрэн бара сылдьан дьийэтин таһыгар кистээбитэ, кэлин дьэ, көнүлү ылан тийэн көрдөөбүтэ да булбатаҕа. Онно иккистэн суруйбута бэчээттээх сылдыар. Трофимовскайга литовецтар олохууларын туһунан суруйуутун Москваҕа кэлэн, академик Сахаровы кистээн көрсөн, кыраһыһса таһыгар бэчээттэппитэ.

Литовецтар Трофимовскайга онтон да атын сирдэргэ киһи саһаан өйүгэр түһэрбэт ыарахан усуллубуйага олохтооттара. Олорор бараахтара олус кырааҕас буолан сытар наараларын мээрэһинэн үлэлээтлэрэ. Холбоһор «Страница пережитого» кинигэҕэ (111 стр.) 50 кв. мистэрэ иһинээх балаһанна 81 киһи олохтоо суруллар. Биир киһиэхэ 0,62 кв. мистэрэ тиксэр. Онно кытыыҕас ылан баран, уочаратынан утуһуоттан эбит. Дьон иһэ ыаҕдыра олус маастабай эбит. Ыалдыһыттар биздэрэҕэ үөһүрэллэрэ, буурҕа бириэмэтигэр наара ороннор икки ардыларыгар тоһоллоро. Быт ыһыта дьин кэпсээн-дэ кирибэтэ. Алчыктааһын сүрдээҕэ. Холбоһор, Р. Р. Абрамов, Литва дипломатын уола Альбрехдс ийэтинин уонна 4 барааттарынын Трофимовскайга биир ыты уоран тутан өлөрөр. Баһын хаанын симэһиди оборон иһэн баран, иһин хайытан эмиз сиикэйдии туох да суох гына бэйэһин сизэ кэбиспиттэр. Этин ийэлэригэр кэһи гынан киллэрбиттэрин симэһиди быһытаһан түнэллэһин сизэ кэбиспиттэр — дьин суруйар. Барааһтан өлбүт дьону сонон таһаарар анал биригээдэ баара. Сылаас буоллаһына көмөр гына хаарга чөмөхтүү соһоллоро.

Дмитрий ЧЕЧЕБУТОВ.

ХАҢЫАККА СУРУТУУ

2020 сыл бастагы аңаарыгар «Сага олох»
хаҥыакка суруйтарыы 4 көрүнэ.

«САНА ОЛОХ»



Подписной индекс

Р0008



sanaolohsurutuu@mail.ru

Чурапчын хаҥыатын
СУРУТ! ААХ! СЭРГЭЭ! ТУҢАН!
Дойдун тыынынан угуттан!



ПОЧТА НӨНҮӨ ААДЫРЫСКА
ДИЭРИ ТИЭРДИИ - 861,84 СОЛК.



ПОЧТАТТАН ТИИЙЭН ЫЛЫ -
808,86 СОЛК.



«САНА ОЛОХ»
ЭРЭДЭЭКСИЙЭТТЭН КЭЛЭН
ЫЛЫ - 420 СОЛК.



ЭЛЕКТРОННАЙ СУРУТУУ -
180 СОЛК.



Айар аргыс

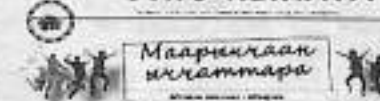
ТИӨРҮГЭН

Төрөөбүт сөрүгү

Чолуук

УЙГУ КЫҤАТА

Маларыкчаан илчактара



Аахсыяа салбанар

Сурутуу аахсыяатын чепленкэ салбанар. Ааспыт сырыыга эстафетаны Афанасий Захаров улуус дьокутаатыгар, бэтэринээрийэ начаалынньыгар Владимир Еремеева ыппыта.

Владимир Иванович бу эстафетаны өйөөн, сэргээн, ааспыт нэдиэлэбэ бэйэтин тэрилтэтин 6 бэтэрээнигар «Сага олох» хаҥыаты сурутта. Онон кини бэтэрээннэрэ улуус сонунун, ыстатыйалары көтүппэккэ ааар буоллулар.

Владимир Еремеев эстафетаны салгыы улуус дьокутаатыгар, Биир кэлим сакаасчыт сулууслатын начаалынньыгар Афанасий Афанасьевич Степановка ыпта.

"СО" кэр.

КӨННӨРҮҮ

Хаҥыат ахсынны 6 күнүнээби 92 нүөмэригэр "Дуопан" балаһаа тахсыбыт ыстатыйага Гавриил Васильевич Ксенофонтов итиннэ Улуу дьин тыл быһаарытын биир аба ууһуттан элбэх аба ууһа тахсыбытын УЛУУ УУС дьин аааргытыгар.

БИШЭВИИ/ОБЪЯВЛЕНИЕ

Егор Егорович Лукин аатыгар 2015с. бэс ыйын 24 күнүгэр бэриллибит Хадаар орто оскуоланын бүтэрбитин туһулуур 0140400004053 №-дээх аттестат сүлпүтүнэн, дьинэ суоһунан аабыллар.

Ытыктыыр күтүөппүт, Чурапчы нэһилиэгин олохтооһо
СПИРИДОНОВ Родислав Алексеевич олохтон туораабытынан, балтыбытыгар Анастасия Васильевна Васильевага, оболоругар, сизиннэригэр дириг кутурбаммытын тиздэбит.

Бииргэ төрөөбүттэрэ –
Мындабаайыттан Егоровтар,
Диодоровтар, Мырылаттан, Майаттан
Гороховтар, кинилэр оболоро, сизиннэрэ,
эдийиэ Т.Е. Захарова, кини оболоро,
сизиннэрэ.

Кутурбаммытын тиздэппэр:
- Тапталлаах кэргэнэ, аҕалара, Чурапчы нэһилиэгин олохтооһо Спиридонов Родислав Алексеевич соһумардык олохтон туораабытынан, кэплизгэлэригэр, дьүүгэлэригэр Анастасия Васильевна Васильевага Чурапчы улуунун саастарын ситэ илик оболору социальнай реабилитациялыыр киин кэлэктиибэ.

Дьокуускай куорат олохтооһо, ор сылларга Чурапчытаагы Госбаан, Агробаан, расчётнай каассабы киин саһаааччытынан үлэлээбит үлэ бэтэрээнэ

ЕВГРАФОВ Дмитрий Иванович ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, кыһыгар Екатерина Дмитриевнага, күтүөтүгэр, сизиннэригэр, бары чугас аймахтарыгар дириг кутурбаммытын тиздэбит.

Араас сылларга бииргэ үлэлээбит кэлэктиибэ.
Кутурбаммытын тиздэппэр:

- Тапталлаах аҕата, эһэлэрэ, ор сылларга Чурапчытаагы Госбаан, Агробаан, расчётнай каассабы киин саһаааччытынан үлэлээбит Евграфов Дмитрий Иванович ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, кыһыгар Екатерина Дмитриевнага, күтүөтүгэр, сизиннэригэр, бары чугас аймахтарыгар Николай Афанасьевич Аржаков, кини дьиз кэргэнэ.

- Чурапчы орто оскуоланын бииргэ үөрэнэн бүтэрбит ытыктыыр доһордору Евграфов Дмитрий Иванович ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, кыһыгар Екатерина Дмитриевнага, күтүөтүгэр, сизиннэригэр, бары чугас аймахтарыгар, доһотторугар, билэр дьонугар Чурапчы орто оскуоланын 1962 с. бүтэрбит доһоттору.

Күндү бииргэ үөрэммит доһорбут, СӨ үөрэбириитин туйгуна, "Чороон" ансамблыны төрүттэспиттэртэн биридэрэ, тапталлаах кэргэнэ, аҕата, элбэх сизин иһирэх эһэтэ, хос эһэтэ, Дьокуускай куорат олохтооһо

САВВИН Вячеслав Романович бу дьыл, ахсынны 7 күнүгэр уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, бары билэр дьонугар, аймахтарыгар дириг кутурбаммытын тиздэбит.

1969с. Дириг орто оскуоланын бииргэ үөрэнэн бүтэрбит доһоттору.

Кутурбаммытын тиздэппэр:
- Албан аатырбыт "Чороон" вокальнай-инструментальнай ансамблыны төрүттээччилэртэн биридэстэрэ, Саха Өрөспүүбүлүкэтин култууратын уонна үөрэбириитин туйгуна, "Азия оболоро" Пуонда стипендиата, элбэх көлүөнэ ыңнаты илпипт-такайбыт, үөрэппит ытык учуутал Саввин Вячеслав Романович уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, тапталлаах кэргэнэ Радиса Захаровнага, оболоругар, сизиннэригэр, чугас дьонугар, аймахтарыгар, быраатыгар Чурапчы улуунун култуура салалтатын начаалынньыгар Дмитрий Дмитриевич Поповка, кини дьиз кэргэнэ Чурапчы улуунун култууратын үлэһиттэрэ.



Кылаабынай эрдээктэр - Л.В. ГОРОХОВА.
Кылаабынай эрдээктэри солбумаччы - Е.Г. МАКАРИНСКАЯ.
Эппиэттир сакылтэр, сурук отдела - А.Н. ЗАХАРОВА.
Экзэминир, тыл хаһаайыстыбатын отдела - А.М. СПЕЛЦОВ.
Кэсэрдэһкөннөр - С.А. ЖЕНДРИНСКЭЙ, М.В. ПЕТРОВА.
Тасканы - Л.К. ПОПОВА.
Бэчээттээчи - Ф.А. ПРОТОДЬЯКОНОВ.

Төрүтүн таһаараччылар: СР
Правадэһтөөт, Чурапчы улуунун
"Сага олох" редакциянай-издательскай
холбоһук автономнай учурдэһтэ.
Российскай Федерация Россия-дээр
СР үгүрөөһүннэригэр 2012 с. кулун тутар
15 күнүгэр рэгистрацияланньыт нүөмэрэ
- ПИ №ТУ14-0238.

Редакция, издатель,
аадырыһа: 678670, Чурапчы
сэл., Карл Маркс уул., 26 "а".
Телефоннарбыт: редактор
- 41-332, отделлар - 41-265,
41-358. E-mail: sanaoloh@
mail.ru, сайт: sanaoloh.ru,
instagram: @sanaoloh

Бэчээккэ сакыа: № 93 (11650)
Коммюй: 1,5 бун. динис
Ахсаан: 1090. Хаҥыат сыаната: 15

Аһаар суурт элбэс сааһа (аһаар)
аһаарыттар, аһаар сааһа аһаарыттар
аһаарыттар, аһаар сааһа аһаарыттар
аһаарыттар, аһаар сааһа аһаарыттар
аһаарыттар, аһаар сааһа аһаарыттар